

شاهان ساسانی در تلمود

شاپور اول ، شاپور دوم و یزدگرد اول

مقدمه

بدون شك بابل بزرگترین مرکز تمدن و فرهنگ یهود در سالهای بین ۲۰۰ و ۵۰۰ میلادی بشمار می رود . در این دوره تلمود بابلی ، بزرگترین و ارزنده ترین چکیده فکر یهودی بوجود آمد . تقریباً همزمان تولد چنین اثری بزرگ ، تلمود دیگری در سرزمین فلسطین در شرف تکوین بود که آنرا تلمود فلسطینی یا تلمود اورشلیمی می گویند این دو تلمود که توسط دو دسته مختلف روحانیون و استادان یهود نگاشته شده در پاره ای مطالب با هم شبیه و در بعضی نکات با هم متفاوتند . رویهمرفته اهمیت و ارزش تلمود بابلی بیش از تلمود اورشلیمی است و هر کجا صحبت از تلمود می شود مقصود همان تلمودی است که در سرزمین بابل طرح و تنظیم گردیده است . در این مبحث ما را با تلمود اورشلیمی کاری نیست .

در ابتداء بزرگان یهود مسائل و مطالب گوناگون ، آداب و رسوم و سنن و ویژگیهای یهودیت را مورد مباحثه قرار داده و نتیجه گیری می کردند و عقاید پذیرفته

شده خود را به نسلهای آینده یهود می سپردند . در حدود قرن دوم میلادی یکی از روحانیون یهود بنام یهودا ناسی همه این گفتگوها را که تا آن دوره شفهاً سینه بسینه سپرده می شد بکتابت در آورد . این اثر میشنا یعنی مثنی (ثانی کتاب مقدس) نام گرفت . بار دیگر مندرجات میشنا مورد بررسی دقیق و موشکافی علمای یهود بابل و فلسطین قرار گرفت و در نتیجه این گفتگوها و موشکافیها دو تلمود نامبرده تدوین گردید .

ساختمان تلمود پیچیده است . تلمود حاوی مطالب گوناگون درباره قوانین یهود سنن ، آداب و رسوم ، فولکلور ، تفسیرات و تأویلات تورات و بخشهای دیگر کتاب مقدس ، مواعظ ، تاریخ ، علوم طبیعی ، پزشکی ، ستاره شناسی ، بیولوژی ، کالبدشناسی و مسائل و مطالب بیشتر دیگر است . تلمود به کتب و فصول و ابواب و قطعات و آیات گوناگون تقسیم بندی شده است . گذشته از آن هر فصل از تلمود علاوه بر متن که در مرکز صفحه مندرج است شامل تفسیرات علمای مفسر یهود چون راشی^۱ و دیگران است که در حواشی متن بخط مخصوص راشی تحشیه شده است^۲ . رویهمرفته در مدارس علوم یهودیت هر دانش آموز موظف است روزی دو صفحه تلمود بیاموزد تا بتواند در پایان هفتمین سال تحصیلی خود بر تلمود تا آنجائیکه مقدور است مسلط گردد .

روی سخن ما اینجا مطالبی است که تلمود بابلی درباره شاهان ساسانی آورده است گرچه تکوین و نضج و تکامل تلمود تقریباً تحت سلطه حکومت ساسانی (۲۲۴ - ۶۵۲ میلادی) انجام گرفت ، لیکن تأثیر حکومت اشکانیان را در رشد و نمو فکری یهودیان نمی توان نادیده گرفت^۳ .

۱ - Rashi نام اختصاری راب شلوسو بن یصحق (اسحق) مفسر بزرگ یهودی است که در قرن یازدهم میلادی در فرانسه میزیسته است .

۲ - خط راشی تا اندازه ای شباهت بخط عبری امروز دارد - تورات را معمولاً باین خط می نویسند .

۳ - درباره روی کار آمدن اشکانیان نگاه کنید به :

Richard N. Frye, *The Heritage of Persia*, London, 1963, pp. 173 f.

اشکانیان هنگامی که بابل را تحت تصرف خود قرار دادند در امور مذهبی هیچیک از مذاهب این سرزمین مداخله نکردند ، و مدرکی در دست نیست که عکس این واقعیت را نشان بدهد . اشکانیان که خود نسبت به فرهنگ یونانی متمایل بوده‌اند هیچگاه در مذهب و سنن متعلق بخود تعصبی نداشته‌اند^۱ . در طول تاریخ چهار صد و پنجاه ساله اشکانیان بین یهودیان و شاهان این سلسله اشتراك مساعی فراوانی در قلع و قمع دشمن مشترك ، ابتداء یونان و سپس روم ، وجود داشته است^۲ . یهودیان خاورمیانه بویژه یهودیان بابل از یک دوره طولانی رفاه و آسایش و فعالیت فرهنگی و مذهبی برخوردار بودند . تغییر حکومت اشکانی به حکومت ساسانی با خرسندی از طرف جامعه یهود استقبال نگردید . وقتی اردشیر بابکان اردوان پنجم را مغلوب کرد ، راب رهبر دینی یهود بابل با حالتی زار بانگ زد «پیوند گسیخته شد»^۳ .

رفتار اردشیر نسبت به اقلیتهای مذهبی ناسازگار بود . وی در نظر داشت بامستقر کردن آئین زرتشت در سراسر ایران مملکت را از نفاقها و تفاوتهای مذهبی و ملی و بالاخره آثار ملوک الطوائفی سلسله پیشین برهاند . موبدان زرتشتی با صلاحیتهای وسیع به تمام نواحی ایران اعزام شده و می کوشیدند اوامر دولت مرکزی را بمورد اجراء قرار دهند . این وضع نابسامان در دوره حکومت شاپور اول فرزند اردشیر بکلی دگرگون شد .

* * *

۱ - در این باره نگاه کنید به :

Jacques Duchesne-Guillemin, *Ln Religion de l'Iran Ancien*, Paris, 1962, pp, 225 - 244.

۲ - درباره روابط یهودیان و اشکانیان نگاه کنید به :

Jacob Neusner, *A History of the Jews in Babylonia*, Leiden, 1965, vol. i, pp. 23 - 31.

۳ - 10b. «Aboda Zara» ، نگارنده مرجع تلمودی را ترجمه انگلیسی

The Babylonian Talmud Ed. I. Epstein قرار داده که در سال ۱۹۴۸ در لندن درسی و پنج جلد چاپ شده و مستند است . اساسی داخل گیومه کتب مختلف تلمود است .

علمای تلمود رویهمرفته علاقه‌ای به نگارش تاریخ ملل از خود نشان ندادند. وقایع و رویدادها و حکایات مربوط به شاهان ساسانی بطور منظم در تلمود نوشته نشده است. در واقع برای گردآوری چنین مطلبی باید به تمام کتب و فصول تلمود نگاه کرد. بدیهی است جمع‌آوری مطالب مربوط به ایران در تلمود از حوصله این مقاله خارج است نباید فراموش کرد که تلمود در یک محیط ایرانی - بابلی و در دوره سلطه شاهان ایرانی قدم بعرصه وجود نهاده است. طبیعی است که چنین اثری باید حاوی نکات بیشماری درباره ایران و ایرانی باشد. تاکنون عده‌ای از دانشمندان مآخذ و منابع ادبیات یهود را برای درک تاریخ و فرهنگ ایران تحقیق کرده‌اند^۱. رویهمرفته تحقیق و تتبع در این زمینه مشکل و پیچیده است. تلمود که اکثر آن بزبان آراמי نوشته شده از سبکی فشرده و موجز و معقد پیروی می‌کند که درک آن آسان نیست. همین خاطر دانشمندان محقق گاهی بر سر مطلبی خود را متفق‌الرای نمی‌بینند. عدم تاریخ مکتوب تمدن یهود که گویای احوال و اوضاع پیوسته و مرتب ملت یهود باشد مزید بر مشکلات است^۲.

شاپور اول ۲۴۰ - ۲۸۲ میلادی

نام شاپور اول را اغلب با نام شمویل^۳ روحانی بزرگ یهود بابل در تلمود می‌یابیم

۱ - رجوع کنید به فهرست کتب در پنج جلد آثار Jacob Neusner مذکور در بالا.

۲ - برای کسب اطلاع بیشتر درباره تلمود رجوع کنید به :

Hermann L. Strack, *Introduction to the Talmud and Midrash*, New York, 1931.

۳ - درباره شمویل نگاه کنید به :

D. Hoffmann, *Mar Samuel, Rector der jüdischen zu Neherdeaim Babylonien*, Leipzig, 1873; Jacob Neusner, *op. cit.* vol. ii, pp. 64-72, 134-144, 232-236.

شموئیل و راب^۱ دو تن از دانشمندان یهودی‌اند که بیش از همه در تأسیس مرکز تحقیقات و تبعات علوم یهودی در بابل سهم بسزائی دارند. راب متولد فلسطین بود و علوم دوره^۲ خود را از عمویش حیا و از یهودا نامی آموخته بود. شموئیل بابلی بود و گذشته از وسعت دانش در الهیات چشم پزشکی نیز بود و از بسیاری از علوم دوره^۳ خود اطلاعاتی کافی داشت. تلمود می‌گوید که شموئیل آزمایشهای پزشکی را اغلب بر بدن خود انجام می‌داد بحدی که همسرش گاهی از دیدن این آزمایشات تعادل خود را از دست داده و مدتی بیهوش بر زمین می‌افتاد^۴. شخصیت مذهبی و اجتماعی شموئیل بیش از راب بود زیرا طبق تلمود هرگاه اختلافی در امری روی می‌داد نظر شموئیل را بر راب ترجیح می‌دادند^۵. یهودیان زیر سلطه^۶ شاپور اول از استقلال فراوانی برخوردار بودند. هر گجا اختلافی بین رسوم یهودیت و قانون مملکتی پیدا می‌شد شموئیل دستور می‌داد که قوانین مملکت را رعایت کنند. بدین ترتیب شموئیل می‌کوشید از اختلاف و برخورد یهودیان با دولت مرکزی بکاهد^۷.

از تلمود چنین بر می‌آید که شموئیل در بسیاری امور غیر یهودی مطلع تر از راب بود. با وجودی که راب و شاپور روابطی داشته‌اند مدرکی در دست نیست که این دو همدیگر را از نزدیک می‌شناختند. برعکس، شموئیل در چند فرصت با شاپور نشست و برخاست داشته است. در یکی از کتب تلمود بنام *Baba Mezia, 70b* راب یکی از مثل‌های کتاب مقدس را (هر که مال خود را بر با و سود بیفزاید آنرا برای کسیکه بر فقیران ترحم کند جمع می‌نماید - کتاب امثال سلیمان نبی باب ۲۸ آیه ۸)، اینطور تفسیر می‌کند:

۱ - درباره راب رجوع کنید به :

Neusner, idia., pp. 126 - 134, 180 - 188, 232 - 236.

۲ - «*Nebarim*», 50b.

۳ - «*Bekhoroth*», 49b.

۴ - «*Gitin*», 10b.

شاپور مال یهودیان ثروتمندی که از راه نادرست سرمایه اندوخته‌اند گرفته و آنرا بین فقرا تقسیم کرد. راشی مفسر بزرگ یهود کلمه فقیر را فقیر در معنویات و نه در مادیات تفسیر می‌کند.^۱ بدین ترتیب راب شاپور را مرجعی برای مجازات یهودیان فاسد می‌داند. در جای دیگر در تلمود، شموئیل و راب را مشاهده می‌کنیم که درباره دو مؤسسه یکی بنام بی‌اییدان BY 'BYDN و دیگری بی‌نصر فی BY NZRPH باهم مشاجره می‌کنند. هنوز دانشمندان درباره ماهیت این دو مؤسسه هم‌رای نیستند. چنین پیشنهاد شده که بی‌اییدان یک مرکز مباحثات مذهبی متعلق به زرتشتیان و دیگری بی‌نصر فی متعلق به مسیحیان است. در کتاب شبات در تلمود باب ۱۱۶ آمده است که راب به بی‌اییدان و به بی‌نصر فی نمی‌رفت، ولی شموئیل فقط به بی‌اییدان می‌رفت. راشی تفسیر می‌کند که در حین مشاجرات در این دو مرکز ممکن بود یهودیان را بقتل برسانند.^۲ طبق نظریه^۳ پروفیسور هنینگ کلمه اییدان نمی‌تواند با کلمه پارسی باستان appadan رابطه‌ای داشته باشد. بعقیده وی کلمه پهلوی apetan که گویا abadan تلفظ می‌شده معنی اش روشن نیست.^۳

طبق تلمود یکنفر ایرانی بنام ابلط ablat با شموئیل رابطه‌ای داشته است. ابلط از شموئیل می‌پرسد آیا گردش نجوم در سرنوشت یهودیان اثری داشته است. شموئیل جواب می‌دهد که سرنوشت هر فرد بستگی به نوع دوستی آن فرد دارد و ستارگان را در اینجا اثری نیست.^۴ در فرصت دیگر ابلط شموئیل را که در آفتاب دراز کشیده بود ملاقات کرده می‌پرسد: ای حکیم یهودی آیا آنچه که مضر است می‌تواند مفید هم باشد؟^۵

۱ - Rashi, «Baaa Mezia», 70b.

۲ - Rashi, «Shabbath», 116a.

۳ - نگاه کنید به حاشیه: Neusnen, *op. cit.*, pp. 73 - 74.

۴ - «Shabbath», 152a.

۵ - «Shabbath», 129a.

وقت دیگر شموییل و ابلط با هم نشسته و در مقابل آنها شراب جوشیده قرار داشت . ابلط که از رسوم یهودیت آگاهی داشت و می دانست که یکنفر یهودی شرابی را که دست غیر یهودی بآن بخورد نخواهد نوشید، دست خود را از شراب عقب کشید . در آن هنگام شموییل رو به ابلط کرده توضیح می دهد که شراب جوشیده را یکک غیر یهودی می تواند دست بزند ^۱ .

طبق تلمود اورشلیمی شموییل عصر شنبه را منزل یکنفر ایرانی بسر می برد و آن شخص آتش روشن می کند . شموییل فوراً روی خود را بسوی دیگر می چرخاند تا از نور آتش بهره ای نبرد - زیرا طبق رسوم یهود یکک غیر یهودی می تواند در شنبه برای یهودی آتش روشن کند ولی یهودی حق ندارد از آتشی که بنیت بهره رساندن به یهودی از طرف یکنفر غیر یهودی گیرانده شده است استفاده کند . در آن هنگام آن مرد ایرانی یکک بسته سفته و قرارداد با خود بطرف روشنائی آتش بر می گرداند . جالب است که ما شب شنبه شموییل را که رهبر روحانی یهودیان بابل است در منزل یکک ایرانی زرتشتی می بینیم .

معلوم نیست که شموییل و شاپور چگونه و از کجا با هم آشنائی پیدا کرده اند . تلمود می گوید که شاپور دوست داشت در عید سوکوت (سایه بندان) شیرینکاریهایی که شموییل با جام های شراب انجام می داد تماشا کند ^۲ . امکان دارد که شاپور در اعیاد یهودیان شرکت می جسته است .

بدون شک روابط حسنه شاپور اول با یهودیان ناشی از سیاست التقاطی Syncretistic او در زمینه مذهب بود . شاپور می خواست اقوام و قبائل و مذاهب مختلف امپراطوری وسیع خود را زیر یکک پرچم متشکل گرداند و شاید از عقاید همه دین واحدی پدید آورد . بدین ترتیب دینی که مانی بوجود آورده بود، از نظر شاپور ، مناسب ترین دین برای چنین امپراطوری بشمار می رفت . پشتیبانی شاپور از دین مانی که امکان داشت

۱ - «Aboda Zara», 30a.

۲ - «Sukka», 53a; Rashi, *ibid.*

جای مسیحیت را باسانی بگیرد از اینجا سرچشمه می‌گیرد . شاپور همچنین ترجمهٔ رسائل و کتب مذاهب مختلف را بزبان پهلوی تشویق می‌کرد . شاپور در یکی از جنگهای خود علیه رومی‌ها برای تصرف شهر قیصریه تعداد ۱۲ هزار نفر یهودیان این شهر را بقتل رساند . یهودیان قیصریه در دفاع از این شهر با سربازان رومی همکاری می‌کردند . تلمود در اینجا مسئله چاک زدن پیراهن را بعنوان عزاداری مطرح می‌کند . شموئیل در این مورد با چاک زدن پیراهن مخالفت می‌کند . از سوی دیگر تلمود از قول شاپور می‌گوید که وی حتی بکنفر یهودی هم در عمر خود نکشته است . تلمود توضیح می‌دهد که مقصود شاپور اینست که هیچگاه دستور قتل هیچ فرد یهودی را صادر نکرده است . عده‌ای از مورخین یهود عقیده دارند که علت مخالفت شموئیل در چاک زدن پیراهن ، دوستی وی با شاپور بوده است ^۱ . بعقیده ^۲ این مورخین شموئیل در این جنگ پشیمان شاپور بود و محاصره یهودیان قیصریه علیه قوای شاپور مورد نفرت او بود .

در یکی از مشاجرات مذهبی شاپور در بارهٔ این عقیده یهودیان که مسیح سوار بر الاغ ظهور خواهد کرد که پیشنهاد می‌کند که اسب سفید رنگ او را برای مسیح بفرستند . شموئیل در جواب می‌گوید : آیا اسب صدرنگ داری ؟ ترجمه درست پاسخ شموئیل کاملاً روشن نیست ^۲ .

در یک مصاحبه دیگر شاپور از شموئیل می‌پرسد که وی (یعنی شاپور) شب چه خواب خواهد دید . شموئیل جواب می‌دهد که شاه امشب در بارهٔ رومی‌ها خواب خواهد دید که او را اسیر کرده و مجبور می‌کنند که هسته خرما در یک آسیاب طلائی

۱ - نگاه کنید به :

S. Baron, *A Social and Religions History of the Jews*, New York, 1952, vol. ii, pp. 177-173, and ch. 13, nn. 6-7.

۲ - «Sanhedrin», 98a; Rashi, *ibid.* - ۲

آرد کند . تلمود می گوید در آنشب شاپور خواب وحشتناکی در این باره دید ^۱ .
 شموئیل در تلمود باسای مختلف خوانده می شود . یکی از این اسامی «شاپور ملکا»
 یعنی شاپور ملک است ^۲ . امکان دارد که این لقب را بخاطر دوستی او با شاپور بوی
 داده اند . پاره ای تفسیری کنند که همانطور که شاپور پادشاه ایرانیان است شموئیل پادشاه
 یهودیان محسوب می شود . ناگفته نماند که گاهی روحانیان یهود را عنوان «ملک» می داده اند
 نام دیگر شموئیل اریوک است که معنی درست آن روشن نیست ^۳ .

در Baba Mezia, 119a آمده است که شاپور قانون مالکیت یهود را که توسط
 ربی شمعون وضع شده بود تصویب کرد . راشی تفسیر می کند که مقصود یا شاپور پادشاه
 ساسانی است یا شموئیل که گاهی ملک شاپور خوانده می شود . در هر حال راشی و سایر
 مفسران معتقدند که شاپور در قوانین یهود وارد بوده و بعید نیست که او نیز قانون فوق
 را تصویب کرده است .

تلمود بطور کلی چهره شاپور اول را بصورت مثبت ترسیم می کند و شاپور رو بهمرفته
 دوستدار و مدافع یهودیان قلمداد می گردد . دوره بین وفات شاپور اول (۲۷۳ میلادی)
 و جلوس شاپور دوم (۳۰۹ میلادی) دوره ای است که یهودیان می کوشند آثار ارزنده
 شموئیل و زاب را مورد مطالعه دقیق قرار داده و راه را برای توسعه و نضج و بالاخره
 ختم تلمود باز نمایند .

شاپور دوم ۳۰۹ - ۳۷۹ میلادی

تلمود فرقی بین شاپور اول و دوم نمی گذارد و هر یکا اسمی از شاپور می آید باید

۱ - «Berakhoth», 56a.

۲ - «Baba Bathra», 115b; «Baba Kama», 96b.

۳ - «Shabbath», 53a, «Keddushin», 39a, «Menahoth», 38b, «Holin», 76a.

این اسم همچنین در کتاب دانیال باب دوم آیه ۱۲ مذکور است.

از جمله قیاساً مقصود تلمود را درك كرد . شاپور اول در سالهای ۲۴۰ - ۲۷۲ پادشاهی می کرده و این دوره اول و اوائل دوره دوم امورائی‌ها تنظیم کنندگان تلمود است . بنابراین هرچنانی از امورائی‌های نسل سوم همزمان باشاپور برده می‌شود مقصود تلمود شاپور دوم است . چون شاپور دوم بیش از نیم قرن پادشاهی کرد لذا نام امورائی‌های متأخر نیز با وی آمده است .

قسمت مهمی از مطالب تلمود که مربوط به شاپور دوم است از مادر این پادشاه ایفرا هرمز ، نام می‌برد . تلمود ایفرا را بعنوان ملکه‌ای که علاقه زیاد به یهودیت دارد نشان می‌دهد . همانطور که نام شاپور اول با شمویل هم‌بستگی دارد بهمانگونه نام ایفرا گاهی با نام ربا و گاهی ربا مربوط است . مذکور است که ایفرا چند رأس بهائم برای قربانی به ربا می‌فرستد ^۱ . طبق رسوم یهودیت قربانی کردن بهائم خارج از بیت المقدس حرام است ، ربا برای قربانی کردن این بهائم از دو نفر غیر یهودی کمک می‌طلبد . در فرصت دیگر ایفرا چند نمونه خون برای ربا می‌فرستد که وی ترکیب بیولوژی آنها را نشان بدهد ^۲ . راشی معتقد است که ربا تخصصی در شناختن خون که متعلق به - عادت ماهانه زنان است نداشت و اغلب از روی حدس جواب می‌داد . مفسران دیگر را عقیده بر آنست که ربا در این رشته تخصص کافی داشت . وقتی ربا به پرسش ایفرا پاسخ درست داد ایفرا رو بشاپور کرده گفت : می‌بینی یهودیان تا چه حد با فکرند . شاپور که روی خوشی با یهودیان نداشت در جواب می‌گوید که بخت با ربا یاری کرده و حدسش صائب آمده است . ایفرا پس از آن شصت نمونه مختلف خون برای آزمایش و درك ماهیت آنها به ربا می‌فرستد . تلمود می‌گوید که ربا پنجاه و نه نمونه خون را آزمایش کرده جواب درست می‌فرستد بجز یک نمونه که خون شپش بوده است . در اینجا ربا بجای جواب یکعدد شانه برای ایفرا می‌فرستد . ایفرا سپس رو بشاپور کرده می‌گوید

۱ - «Zebahim», 115b.

۲ - «Niddah», 20b.

دانشمندان یهود از رموز دل آگاهند .

در باب ۸ کتاب Baba Bathra که از کتب تلمود است می‌خوانیم که ایفرا بیک صره دینار برای ربی یوسف می‌فرستد که آنرا برای صوابترین کار بکار ببرند . ربی ابائی تلمیذ ربی یوسف معتقد است که صوابترین کار خریدن و آزاد کردن اسرای جنگی است که از همه‌گونه مجازات و بلیات دنیائی رنج می‌برند و کسی ب فکر آنها نیست .

دروقتی دیگر ایفرا مبلغی پول (چهار صد دینار) برای روحانیون یهود می‌فرستد که آنرا میان فقرای یهود تقسیم کنند . ربی امی از پذیرفتن پول ابا می‌کند و آنرا بوسیله فرستاده‌ای به ایفرا باز می‌گرداند . ایفرا بار دیگر همان مبلغ را به ربا می‌فرستد و وی پول را قبول می‌کند^۱ . تلمود این مسئله را مورد بحث و مشاجره قرار می‌دهد . از طرفی برگرداندن پول اسائه ادب به خاندان سلطنتی است و از طرفی دیگر طبق سنن یهود نباید از غیر یهودی برای فقرای یهود اعانه جمع‌آوری کرد . این مسئله اینطور حل می‌شود که پول را میان فقرای غیر یهودی تقسیم می‌کنند . راشی می‌گوید اگر دینارهای ایفرا برای آزاد ساختن اسرای یهودی مناسبند بچه علت تقسیم آنها بین فقرای یهودی مناسب نیست ؟ راشی جواب می‌دهد که در وهله اول ایفرا تأکید کرد که این پول در راه نکوترین امر خیریه بکار رود . مفسران دیگر معتقدند که این پول در راه آزاد ساختن ایرانیانی که در اسارت رومی‌ها بسر می‌بردند بکار رفت .

چنین برمی‌آید که یهودیان در امور قضائی نیز استقلال قابل توجهی داشتند و قادر بودند متخلفین یهودی را کیفر بدهند . در یک مورد ربا دستور داد یک نفر یهودی را که با یک زن غیر یهودی رابطه نامشروع داشت شلاق بزنند^۲ . یهودی متخلف زیر شلاق فوت می‌کند و این خبر بگوش شاپور می‌رسد . شاپور دستور می‌دهد ربا را سخت

۱ - «Baba Bathra», 10b.

۲ - «Thaanith», 24b.

۳ - «Higigah», 5b.

مجازات کنند ولی شفاعت ایفرا ربا را از مجازات می‌رهانند .

مناسبات ربا با دربار (خصوصاً با ایفرا) آنقدر دوستانه بود که سایر روحانیون یهود نسبت به ربا مشکوک شده بودند^۳ . ربا مسمول بود و او را مؤاخذه می‌کردند که اینهمه اموال را ازجا آورده است . تا اینکه یکروز خانه ربا را از طرف دربار تاراج کرده و اموال او را می‌برند و این عمل غیر منتظره روحانیون یهود را در بی‌تقصیر بودن ربا قانع می‌کند .

در کتاب ریگر تلمود مذکور است که ربارا به ربودن اموال خزانه سلطنتی متهم کرده او را بزندانی‌اندازند^۱ . یهودیان از این واقعه سخت ناراحت شده و به آینده خود بیمناک می‌شوند . محققین بر این عقیده‌اند که شاپور تحت تأثیر کارتیر رئیس موبدان زرتشتی قرار داشته و اگر مداخلات و شفاعتهای ایفرا نبود آزار و شکنجه فراوانی بر یهودیان وارد می‌آورد^۲ . کارتیر که توسط هرمز پدر شاپور بدرجه موبدی ارتقاء یافته بود آزار فراوانی به اقلیتهای مذهبی خصوصاً مسیحیان و پیروان مانی رساند .

در کتابی دیگر از کتب تلمود شاپور دوم با چهره‌ای دیگر نشان داده می‌شود^۳ . دونفر یهودی بنام مریهودا و باطی در دربار میهمان شاپور بودند . وی ترنجی پوست کند و قسمتی از آنرا به باطی داد و آنگاه کارد را چندین بار در زمین فرو برده پاك کرد و قسمتی دیگر از ترنج را به مریهودا داد . تلمود توضیح می‌دهد که شاپور می‌ترسید که

۱ - «Berakhoth», 56a. -

۲ - درباره کارتیر نگاه کنید به :

R. Frye, *op. cit.*, pp. 242 - 248,

در باره کارتیر و یهودیان نگاه کنید به :

Reo Widengren, « The Status of the Jews in the Sassanian Empire »

in *Iranica Antiqua*, i, 1961, pp. 129 - 131.

۳ - «Aboda Zara», 18a. -

ترشی ترنج چربی حیوانی را که احتمالاً ممکن بود روی کارد مالیده شده باشد آب کند و خوردن آن برای یکک یهودی مذهبی حرام بود. باطی که یهودی بودن خود را پنهان کرده بود از این حرکت شاپور ناراحت شد. ولی شاپور اظهار کرد که او از یهودی بودن باطی مطلع است و می‌داند که او رسوم و سنن یهودیت را حفظ نمی‌کند، «بخاطر آنچه در شب گذشته اتفاق افتاد». راشی معتقد است که شب قبل، طبق معمول در دربار، دو زن باطاق مریه‌ودا و باطی می‌فرستند؛ مریه‌ودا زن را پس می‌فرستد ولی باطی شب را با یکی از آندو زن بسر می‌برد^۱.

در یکک موقعیت دیگر می‌بینیم که شاپور در اطلاع یافتن بامور کفن و دفن در یهودیت علاقه نشان می‌دهد و از ربی‌حما پرسشهایی می‌کند^۲. با علم باینکه زرتشتیان چگونه با اموات خود رفتار می‌کنند، ترغیب شاپور بدانستن این نکته مذهبی بی‌دلیل نیست. بنظر می‌رسد که ربی‌حما می‌بایست بگوید: دنیا بدست ابلهان افتاده است. ربا نیز مانند شموئیل به شاپور ملقب گردیده بود. مسئله اینجاست که مقصود ربا است یا ربّا (با بای مشدد) - هر دوی اینها کم و بیش در یکک زمان می‌زیسته‌اند. رویهمرفته رفتار شاپور اول نسبت به یهودیان بهتر و دوستانه‌تر از رفتار نبیره^۳ او شاپور دوم بود. چون شاپور دوم در طفولیت به تحت شاهی رسید مادرش ایفرا برتق و فتق امور می‌پرداخت و از این راه با یهودیان و رسوم و سنن آنان آشنائی یافته آنان را محترم می‌شمرد.

یزدگرد اول ۳۹۹ - ۴۲۱ میلادی

در مورد یزدگرد نیز مانند شاپور مسئله بر سر اینست که مقصود تلمود یزدگرد اول است یا یزدگرد دوم (۴۳۹ - ۴۵۷). تلمود در دو جا از یزدگرد یاد می‌کند و در

Ibid. - ۱

«Sanhedrin», 46b. - ۲

هر دو جا نام یزدگرد همراه با نام ربی آشی آمده است . روشن است که ربی آشی در سال ۴۲۷ درگذشت ، لذا مقصود تلمود باید یزدگرد اول باشد .

تلمود تعریف می کند که یک روز امیمر ، مرزوطرا و ربی آشی نزدیک درب ورودی کاخ یزدگرد نشسته بودند^۱ . هنگامی که آشپز^۲ مخصوص شاه غذا برای شاه می آورد ، ربی آشی که متوجه رنگ پریده چهره مرزوطرا شده بود دست دراز کرده و قدری خوراک از میان سینی برداشته به مرزوطرا می دهد . آشپز فریاد می زند : خوراک شاه را خراب کردید . دربانان سررسیده و آن سه نفر را مورد بازخواست قرار می دهند ربی آشی استدلال می کند که یک قطعه گوشت خوک مصروع داخل خوراک شاه می بیند لذا دست باین عمل غیر مقبول می زند . دربانان دنبال گوشت خوک مصروع می کردند و چیزی داخل سینی خوراک نمی یابند . در آنوقت ربی آشی دست بسوی سینی دراز کرده و لخته ای گوشت خوک مصروع از آن بیرون آورده بدربانان نشان می دهد . پس از این واقعه دو تن هم نشینان ربی آشی علت حقیقی این رفتار را از وی می پرسند . ربی آشی در پاسخ می گوید که در هوای گرم متوجه می شود که خوراک در شرف گندیدن است لذا با این حرکت مانع آن می شود که شاه ایران دچار مسمومیت معدی گردد .

در کتاب زباجیم باب ۱۹ مذکور است که ربی آشی از قول ربی هونا که رئیس جامعه یهودیان بابل بود حکایت می کند که شخص اخیر روزی برای ملاقات با یزدگرد باریافت . شاه متوجه کمر بند شل ربی هونا می شود ، از تحت پائین آمده و کمر بند ربی هونا را محکم می کند . ربی امیمر در این باره می گوید که یکی از آیات کتاب اشعیا که شاهان ترا خدمتگزاری خواهند کرد تحقق یافته است .

۱ - «Kethuboth», 61a.

۲ - تلمود کلمه KVNGR (خوانگر) را برای آشپز استعمال کرده است که یک

کلمه ایرانی بنظر میرسد. (در عبری ك بعد از حرف حرکت دار به خ تبدیل می شود).

پاره‌ای از مورخین معتقدند که یزدگرد اول روپمرفته با یهودیان خوشرفتاری می‌کرده و همسر وی یهودی بوده است^۱. مدرکی در باره یهودی بودن همسر او در تلمود یافت نمی‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی